

Temel Eğitim Türkçe Ders Kitaplarındaki Metin-Görsel İlişkisinin Görsel Tasarım Unsurları Bağlamında İncelenmesi

Investigation of The Text-Visual Relationship Used in Basic Education Turkish Lesson Books in terms of Visual Design Elements

Elif İLHAN¹, İlyas YAZAR²

¹ Dr. Öğrencisi, Sınıf Öğretmenliği, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye, ilhanelif35@gmail.com, (<https://orcid.org/0000-0002-5716-2743>)

² Doç. Dr., Temel Eğitim Bölümü, Buca Eğitim Fakültesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye, iyazar@gmail.com, (<https://orcid.org/0000-0002-6784-289X>)

Geliş Tarihi: 20.10.2021

Kabul Tarihi: 17.12.2021

ÖZ

Ders kitapları, öğrenme-öğretme sürecinde kullanılan temel kaynaklar arasında yer almaktadır. Kitapların öğrenci düzeyine uygun olarak hazırlanması ve öğrenme yaşantılarını desteklemesi oldukça önemlidir. Söz konusu kitaplar, "içerik, dil-anlatım ve görsel tasarım" nitelikleri dikkate alınarak hazırlanmalıdır. Bu araştırmada, 2020-2021 eğitim-öğretim döneminde kullanılan Millî Eğitim Bakanlığı ve SDR İpekyolu Yayınları Türkçe ders kitaplarında bulunan metinlerin, metin-görsel ilişkisi üzerinde durularak metinlerde kullanılan görseller, görsel tasarım unsurlarına göre değerlendirilmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada kaynak olarak Özdemir'in (2019) sunduğu görsel tasarım özellikleri değerlendirme ölçütleri temel alınmış ve betimsel analiz ile veriler analiz edilmiştir. Metinlerin görsellerinin çoğunlukla öğrencilerin estetik duyarlılığını ortaya çıkaracak ya da geliştirecek düzeyde olmadığı gözlenmiştir. Ayrıca her iki ders kitabında da metinlerde çeşitli görsellerin kullanılmadığı genellikle tek görsel türe yer verildiği görülmüştür. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, araştırmanın amaçları ve alan yazın çerçevesinde tartışılmış, öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkçe öğretimi, Türkçe ders kitapları, metin, görsel tasarım.

ABSTRACT

Textbooks are among the basic resources used in the learning-teaching process. It is very important that the books are prepared in accordance with the level of the students and that they support their learning experiences. The books in question should be prepared by taking into account the "content, language-expression and visual design" qualities. In this research, the texts in the Turkish textbooks of the Ministry of National Education and SDR İpekyolu Publications used in the 2020-2021 academic year were evaluated according to the visual design elements, with an emphasis on the text-visual relationship. Document analysis technique, one of the qualitative research methods, was used in the research. The study was based on Özdemir's (2019) visual design features evaluation criteria. It was analyzed by descriptive analysis. In the research, it was concluded that the visuals of the texts in both textbooks were appropriate and partially appropriate according to the visual design elements. It has been observed that texts visuals are mostly not at a level to reveal or develop students' aesthetic sensitivity. In addition, it has been observed that various visuals are not used in the texts in both textbooks, and only one visual type is generally included. The findings obtained as a result of the research were discussed within the framework of the research objectives and the literature, and suggestions were presented.

Keywords: Turkish teaching, Turkish textbooks, text, visual design.

GİRİŞ

Birey hayatının değişim ve gelişiminin en önemli unsurlarından olan eğitim, tüm toplumlarda üzerinde hassasiyetle durulan konulardan biridir. Toplumların geleceğini şekillendiren bireylerin yetiştirilme süreçleri, onlara yönelik beklentiye dayalı hedeflerin pratiğe yansınmasıyla mümkün olabilmektedir. Bu bağlamda, her toplum kendi öngörülerini doğrultusunda çeşitli programlar uygulamaktadır. Bununla birlikte programlar, her toplumda çağın koşullarına göre sürekli yapılandırılabilen dinamik bir süreç gerektirmektedir. Süreç içinde programların dinamik bir yapıya sahip olması eğitim ve öğretimin geleceği açısından son derece hayattır. Neyin, nereden, nasıl ve niçin öğretileceği konularında öğretmene kılavuzluk yapan ders programlarının eğitim-öğretim sistemindeki yansımalarıyla pratikte farklı şekillerde karşılanmaktadır. Öğrenme yaşantıları sürecinde, genellikle öğrenciler programın uygulamaya yansıyan ders kitapları ile etkileşim içinde olmaktadır. Bu çerçevede, ders kitapları eğitim-öğretim sürecinde programlar ile öğrenciler arasında köprü kurma ve öğretmene rehberlik etme rolünü üstlenmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı [MEB] Ders Kitapları Yönetmeliğinde ders kitabı, “her türlü ve derecedeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında okutulması uygun görülen, konuları öğretim programları doğrultusunda hazırlanmış, öğrenim amacı ile kullanılan basılı eserler” şeklinde tanımlanmaktadır (Ders Kitapları Yönetmeliği 2006 md:4). Bu bilgiler ışığında, ders kitapları, öğrenci, öğretmen ve program arasında etkileşime yardımcı olan materyallerden birisi olarak düşünülmektedir. Bu yönüyle de eğitim ve öğretim hedeflerine ulaşmada bir araçtır. Öğrenme ve öğretme süreçleriyle ilişkilidir. Belirli bir öğretim programının uygulanması sırasında etkileşimin sağlanmasında önemli bir materyal olarak kullanılmaktadır.

Kolaç (2003), öğretim programlarındaki bilgilerin ders kitaplarında planlı, düzenli ve aşamalar hâlinde verildiğini belirterek, teknolojik gelişmelere paralel olarak üretilmiş olan ders araç ve gereçlerine rağmen, ders kitaplarının öğretmen ve öğrencilerin vazgeçemediği bir kaynak olma özelliğini koruduğunu ifade etmiştir. Öğrencilerin öğrenme yaşantılarının oluşturulmasında öğretmenden sonra etkili kaynaklar arasında gösterilen ders kitapları, süreç içerisinde öğretmen ve öğrencilere birçok katkı sağlamaktadır. Öğrenme sürecinde sık kullanılan ders kitapları, bilgilerin aşamalı olarak verilmesini sağlar ve öğretmenlerin derslerini planlamasına yardımcı olur. Öğrencilerin derse olan ilgi ve dikkatlerini artırmaya, onların formal öğrenme ortamları dışında da çalışma ve araştırma yapmalarına imkân tanır. Konuları tekrar etme ve pekiştirmelerinde de önemli bir role sahiptir. Eğitimin her kademesinde kullanılan ders kitapları, öğretmen ve öğrencilerin öğrenme-öğretme sürecindeki etkinliklerinin bir düzen içerisinde yürütülmesini sağlayan, öğretim programının amaçlarını gerçekleştirmek için öğrencilere gerekli mesajı veren etkili bir araçtır (Şahin 2014: 33). Hem öğretmen hem de öğrenci açısından destekleyici ve tamamlayıcı bir rolünün olduğunu söylemek mümkündür. Ders kitapları, öğretim programlarının temel aldığı ilkeler doğrultusunda hazırlanan, öğrencinin yaş ve bilgi düzeyine uygun olarak bilişsel, duyuşsal ve devinişsel becerilerle donatılmış etkinlik ve metinlerden oluşmaktadır. Bu yönleriyle de öğretmen ve öğrencilere eğitim ve öğretim sürecinde hem kaynak hem de kılavuz olarak önemli olduğu görülmektedir. Eğitim ve öğretimin her kademesinde kullanılan ders kitaplarının ilkökul sürecinde önemi daha da büyüktür.

Okul öncesi eğitiminden sonra başlayan süreç olarak ilkökul dönemi, okumayı sevme ve okuma alışkanlığı kazanılmasında temel basamak olarak değerlendirilmektedir. İlkokul dönemi yaşam boyu faydalanılacak okuma, yazma, aritmetik, bilişsel, fiziksel, sosyal ve duygusal alanlarda temel becerilerin verilmesi ve gelecek yaşamda okumaya karşı tutumu yönlendirmesi bakımından önemli aşamalardan biri olarak belirtilmektedir (MEB 2019: 8). Bu nedenle ilkökul dönemindeki çocuklar için yazılacak ve basılacak ders kitaplarının, niteliği ön plana çıkmaktadır. İlkokul ders kitapları içinde Türkçe ders kitapları ayrı bir öneme sahiptir. Okuma, anlama, düşünme, düşündüklerini sözlü ve yazılı olarak ifade etme gibi temel becerilerin kazandırıldığı Türkçe dersleri öğrencilerdeki yaratıcılığın ortaya çıkarılmasını ve geliştirilmesini sağlayan uygulamaların yapılması açısından oldukça önem arz etmektedir (Susar Kırmızı ve Kasap 2017: 51). Türkçe derslerinde kullanılan ders kitapları, öğrencilere temel dil

becerilerini kazandırmak için önemli bir işleve sahiptir. Türkçe dersi öğretim programında da (MEB 2019: 8) temel dil becerilerinin ve yeterliliklerinin geliştirilmesi, diğer tüm alanlarda öğrenme, kişisel ve sosyal gelişme ile mesleki becerileri edinmenin ön şartı olarak kabul edilmektedir. Programın bu işlevi, ders kitaplarında yer alan metinler ve metinlerden hareketle hazırlanan etkinlikler yoluyla kazandırılmaya çalışılmaktadır (Çeçen ve Çiftçi 2007: 39). Türkçe ders kitapları içindeki metinlerin öğrencinin dil bilinci ve dil sevgisi kazanmasında da rolü vardır. Türkçe derslerinde bilgidan daha çok beceri geliştirmeye odaklanılmaktadır. Metinler esas alınarak yürütülen okuma ve dinleme eğitimi, konuşma ve yazma çalışmalarına kaynaklık ederek öğrencilerin sözcük dağarcığının gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Ayrıca bu tür çalışmaların öğrencilerin etkili iletişim becerilerini geliştirdiği de göz ardı edilmemesi gereken hususlardan biridir (Özdemir 2019: 12).

Ders kitaplarının niteliği, onların süreç içinde kullanımının işlevselliğini de etkilemektedir. İyi hazırlanmış bir ders kitabı, öğrencinin öğrenme motivasyonunu artırır ve eğitim-öğretim faaliyetlerinin de olumlu yönde daha verimli ilerlemesini sağlar. Bu noktada süreç içerisinde ders kitapları “Nasıl olmalıdır?”, “Nasıl hazırlanmalıdır?” tarzındaki sorulara yeterli düzeyde ve çağın gerekleri dikkate alınarak uygun cevaplar aranmaktadır. İyi bir ders kitabının taşıması gereken bazı özellikler vardır. Ülkemizde, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı örgün ve yaygın eğitim kurumlarında okutulan ders kitaplarının hazırlanması, incelenmesi, yayımlanması ve dağıtımı ile ilgili tüm detaylar, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca hazırlanan “Ders Kitapları Yönetmeliğinde” belirtilmiştir. Yönetmelikte ders kitaplarının; ders programlarına uygun olarak hazırlanması, konuların belirli bir sistemde işlenmesi ve öğretimi destekleyici unsurlarla beslenerek açık ve anlaşılır hâle getirilmesi, estetik bakımdan yeterli düzeyde ve göz sağlığına uygun olması gerektiği ifade edilmiştir (Keser 2004: 263). Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı’nın ders kitapları hazırlanırken dikkate almış olduğu inceleme ölçütleri “anayasa ve mevzuata uygunluk, içeriğin bilimsel olarak yeterliği, içeriğin eğitim ve öğretim programının kapsamını ve kazanımlarını karşılama yeterliği, görsel tasarımın ve içerik tasarımının öğrenmeyi desteklemesi ve öğrencinin gelişim düzeyine uygunluğu” başlıklarından oluşmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2008 yılında ders kitaplarını incelemeye yönelik yapılan araştırmada, ders kitabı incelemelerinin genel olarak “fiziksel özellikler (fiziksel standartlara uygunluk, imla), eğitsel tasarım (içerik-sunum sıralaması), görsel sunum ve dil, anlatım (ifade gücü), ölçme ve değerlendirme” olmak üzere dört kategoride yapıldığı görülmektedir (MEB: 6). Ders kitaplarının incelenmesi konusunda “biçimsel görünüm, bilimsel içerik, dil ve anlatım, basım özellikleri ile resim ve şekil boyutları” gibi farklı yaklaşımlar da bulunmaktadır. (Demirel, 2010, Güneş 2002, akt. Özdemir 2019:26). Bu bilgiler dikkate alındığında, ders kitaplarının niteliğine etki eden farklı ve çok sayıda değişkenin olduğu görülmektedir.

Araştırmacılar yukarıda belirtilen değişkenleri göz önünde bulundurarak bazı çalışmalar yapmıştır (Demir, 2008; Uzuner, Aktaş ve Albayrak 2010; Yurtalan 2019). Özellikle yaşam boyu kullanılacak olan dil ve okuryazarlık becerilerinin kazanılmasında önemli aşamalardan biri olan ilköğretimde, sunulan bilginin niteliği ve sunuluş şekli gelecekteki akademik başarıyla da ilişkilidir. Bu bağlamda, Türkçe programı kapsamında hazırlanan metinler ve tasarımı ön plana çıkmakta ve öğrenme yaşantılarının niteliğini etkileyen önemli unsurlar arasında gösterilmektedir. Ders kitaplarında yer alan metinlerin görselleriyle uyumlu olması ve birbirini tamamlayıcı bir rol üstlenmesi oldukça önem arz etmektedir. Görseller, hedef kitlenin özelliklerine uygun olarak ve ilgilerini çekecek şekilde hazırlanmalı, metinle ilişkili olmalıdır. Görsellerin, metnin içeriğinin daha kolay anlaşılmasını sağlama, açıklama, süsleme ve zihinde kalıcılığı sağlama gibi işlevleri bulunmaktadır. Ayrıca 2005 yılından itibaren uygulanan yapılandırmacı öğretim yaklaşımı bağlamında öğrenme ve öğretme sürecinde kulağın yerini alan gözün önemi tüm öğretim ortamlarında ve kademelerinde belirgin bir farklılık oluşturmuş dolayısıyla öğretim materyallerinin hazırlanmasında göze hitap eden unsurlar daha da önemli hâle gelmiştir. Söz konusu değişimin Türkçenin temel dil becerileri arasına “Görsel Okuma ve Görsel Sunu” koduyla girdiği gözlerden irak edilmemelidir. Türkçe ders kitaplarında yer alan

metin ve görsel ilişkisi üzerine yapılan bu çalışmada, 2020-2021 eğitim öğretim yılında kullanılan 3. sınıf Türkçe ders kitaplarından ikisine yer verilmiştir. Bu kitaplardan ilki Millî Eğitim Bakanlığı [MEB] ders kitabı, diğeri de SDR İpekyolu Yayıncılık tarafından hazırlanan Türkçe ders kitabıdır. Söz konusu kitaplarda yer alan ve çalışmamız için seçilmiş metinlerin görselleri, görsel tasarım unsurlarına göre değerlendirilmiştir.

1. Görsel Tasarım Unsurları

Görsel; gerçeği benzeterek yapmak, gerçek olmayan bir şeyi tanımlamamızı sağlayan görüntü, işaret ya da objenin görsel sunumudur (Güneş 2013: 3). Fotoğraf, resim, karikatür, grafik, kroki, tablo, şema, harita vb. görseller tek başına mesaj aktaran iletişim araçlarıdır. Bu iletişim araçları ders kitaplarında anlamayı kolaylaştıran ve bilginin hatırlanmasını sağlayan yardımcı araçlar olarak yer alırlar (Özdemir 2019: 67). Ders kitaplarındaki etkinliklerin yapılması sırasında görsellerin aynı zamanda temel dil becerileri ile ilişkilendirilmesi ile öğrenme sürecinin etkililiği artırılabilmektedir. Görseller özellikle ilköğretimde ders kitaplarının ilgi çekici olmasını ve okuma isteğinin uyanmasını, öğrencinin kitaba yönelmesini ve kitaba karşı olumlu tutum sergilemesini desteklemektedir. Ders kitaplarındaki görsel tasarımın genel amacı kitabı ilgi çekici hâle getirerek öğrencinin kitaba daha da yaklaşmasını sağlamak şeklinde değerlendirilmektedir. GörSELLİK ve estetik unsurlarının iyi olması çocukların estetik duygularının gelişmesine yardımcı olmaktadır. Görseller aynı zamanda hayal gücünü de etkilemektedir. Bilginin hatırlanmasını sağlama, kavramayı kolaylaştırma gibi işlevleri de bulunmaktadır. Görsel okuryazarlık becerilerinde de olumlu yönde etkisi mevcuttur. Çocukların kitap okuma alışkanlığı kazanmalarında da iyi tasarlanmış kitapların rolü büyüktür (Uzuner vd. 2010: 723). Bu çerçevede, ders kitaplarındaki görseller, öğrencilerin yaş düzeyine ve sosyokültürel özelliklerine uygun, anlaşılır ve net olmalı, görsel tasarım unsurları dikkate alınarak hazırlanmalıdır (MEB 2018: 26-30).

1.1. Tasarım Öğeleri

1.1.1. Çizgi

Çizgi, gözü belirli bir alan ya da bölge etrafında, hareket ettirerek dikkatleri çeken, odaklanmaya yardımcı olan tek boyutlu bir araçtır. Çizgi aynı zamanda bir noktalar bütünüdür. Belirli aralıklarla birbirini takip eden noktalar bir çizgi oluşturur. Her çizginin başlangıç ve bitiş noktası vardır. Bu yönüyle de iki nokta arasındaki hat olarak düşünülebilir (Özsoy ve Ayaydın 2016: 38). Çizgiler yatay, dikey, kırık, dalgalı veya eğik olarak kullanılabilir. Görsellerdeki çizgiler belirlenen amaca uygun kullanılmalıdır. Ders kitaplarında kullanılan görsel öğelerin tasarımındaki çizgilerin, genellikle yön duygusu için kullanımı tercih edilmelidir (MEB 2018:31).

1.1.2. Renk

Türk Dil Kurumu sözlüğünde (TDK Türkçe Sözlük) “cisimler tarafından yansılan ışığın gözde oluşturduğu duyum” olarak tanımlanan renk, “doğrudan ya da üzerine düştüğü nesnelere yansıma, kırılma, soğurulma gibi olaylar sonucu göze ulaşan ışığın, dalga boyuna göre bilinçte uyandırdığı imge” olarak da tanımlanmaktadır (Özsoy ve Ayaydın 2016: 69). Renk teorisinde kırmızı, mavi ve sarı olarak adlandırılan üç ana renk bulunmaktadır. Bu renkler ikili olarak eşit ya da farklı miktarlarda karıştırıldığında olası bütün renkler elde edilebilmektedir. Bu renklerin ikili olarak karışımından elde edilen renklere ise ara renkler denilmektedir. Ara renkler, turuncu (kırmızı+sarı), yeşil (mavi+sarı) ve mor (kırmızı+mavi) olmak üzere üç adettir (Öztuna 2007, akt. Gezer 2019: 600). Renkler etkisine göre de sıcak ve soğuk olarak ikiye ayrılır. Sıcak renkler canlılık hissi verir. Bu renkler kırmızı, turuncu ve sarıdır. Soğuk renkler ise durgunluk ve sakinlik etkisi verir. Mavi, yeşil ve mor soğuk renklerdir (Uzun 2020: 14). Sıcak ve soğuk renkler birbirini tamamlar. Bu nedenle bir tasarımda arada kullanıldıklarında uyum içinde olurlar. Renk, ders kitaplarında görsel zenginliği sağlayan etkili bir tasarım öğesidir. Ders kitaplarında renkler dikkat çekme, odaklanma, zıtlık oluşturma gibi farklı amaçlarla kullanılmaktadır. Görsellerde renklerin net, canlı ve yüksek çözünürlükte kullanılmasına özen gösterilmeli, renk çeşitliliğinde aşırıya

kaçılmamalıdır (MEB, 2018:32). Öğrenmeye katkı sağlaması ve öğrencilerin ilgilerini çekebilecek nitelikte olması da önemlidir.

1.1.3. Şekil-form

Şekil, nesnelerin iki boyutlu hâlleri olarak değerlendirilmektedir. İki boyutlu olduğu için de eni ve boyu vardır. Şekil bir yüzeyin sınırlanarak diğer yüzeyden ayrılmasını da sağlamaktadır (Özsoy ve Ayaydın 2016: 110). Form ise çizgi, renk ve açıklık-koyuluk ile oluşan üç boyutlu biçimdir. Örneğin kare bir şekildir, bu şeklin çizgilerle dokulu hâle getirilmesi, renklendirilmesi, açıklık koyuluklarla detaylandırılması sonucunda masa, defter gibi bir form oluşturulabilir (Buyurgan ve Buyurgan 2012, akt. Özdemir 2019: 77). Ders kitaplarında görsel öğelerde yer alan nesne ve figürlerin renkleri önemli bilgi ve ayrıntıları ön plana çıkaracak, benzerlik ve farklılıklara işaret edecek, estetik duygu uyandıracak biçimde kullanılmalıdır (MEB, 2018: 32). Öğrencinin hayal gücü ve yaratıcılık becerilerini geliştirici olmalıdır.

1.1.4. Doku

Doku, maddelerin dış yüzeyindeki görüntüsü ve bir yüzeyin hissedilmesi ve değerlendirilmesi şeklinde tanımlanabilmektedir (Özsoy ve Ayaydın 2016: 51). Bir yüzeyin kabarıklık derecesi olarak hem gözle hem de dokunarak fark edilme imkânı vardır. Doku, nesnelerin iç yapılarında olan işlevsel özelliklerini dışa vuran yüzeysel etkiler olarak da değerlendirilmektedir. Doku hissedilişine göre görsel ve dokunsal doku olarak ikiye ayrılır. Görme ve dokunma duyularıyla algılanan bir etki olarak düşünülmektedir. Ders kitaplarında görsellerin özelliğine ve türüne göre farklı teknikler kullanılarak görsele üç boyut kazandırılması ve gerçeklik hissi uyandırılmalıdır (MEB 2018: 32).

1.1.5. Boşluk (Espas)

Boşluk sözlük anlamı olarak aralık anlamına gelmektedir. Tasarımda boşluk gerekli yerlerde kullanıldığında tasarımın en önemli parçası hâline gelebilir. Boşluk-doluluk dengesi bu noktada ön plana çıkmaktadır (Özsoy ve Ayaydın 2016: 144). Boşluklar tasarımcı tarafından bilinçli bırakılacağı gibi rastgele de bırakılabilir. Ders kitaplarında bulunan içeriklerde sözel/yazılı veya görsel unsurlarla doldurulmayan boş kısımlar ve materyallerle doldurulan bölümler öğrenmeye katkı sağlayacak şekilde tasarlanmalıdır. Açık ve kapalı alanlar dengeli bir biçimde verilmelidir. Belli bir amaca yönelik değilse boş alanlar veya sayfalar bırakılmamalıdır (MEB 2018: 27).

1.2. Tasarım İlkeleri

1.2.1. Bütünlük

Sözlükte, görsel sanatlarda bütünlük “öğelerin uyumlu olarak bir araya gelmesi” şeklinde tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu [TDK] Türkçe Sözlük). Etkili bir tasarım için bütünlük ilkesi oldukça önemlidir. Bir tasarımın tamamlanmış olabilmesi için bütünlük ilkesine ulaşması gerekir. Bütünlük ilkesi sağlanamamış bir tasarımın görsel olarak tamamlanmış hissi vermesi çok mümkün değildir. Bütünlük görseldeki dengedir. Tasarım unsurları birbiriyle doğru ilişki içindeyse ve görsel bir denge oluşturulmuşsa o tasarım için bütünlükten söz edilebilir (Özsoy ve Ayaydın 2016: 224). Görseli oluşturan unsurlar arasında bütünsel bir ilişki kurulması gereklidir. Ders kitaplarında görseller anlamayı, kavramayı ve yorumlamayı kolaylaştıracak şekilde bütünlük içinde verilmeli, unsurlar birbiriyle ilişkili olacak şekilde tasarlanmalıdır (MEB 2018: 32).

1.2.2. Tekrar

Aynı yöndeki çizgilerin hareketi, bir arada bütün olarak daha hızlı algılanmaktadır. Birinden diğerine devam edip giden etki doğal ilişkiler biçiminde duyumsanır (Alpan 2008: 89). Ders kitaplarında sayfa düzeni, yazı karakteri, satır ve kenar boşluğu gibi öğeler kitabın tamamında kullanılarak devamlılık sağlanmalıdır. Ders kitaplarında kullanılan görseller, konunun

niteliğine ve türüne bağlı olarak kitap bütününde tutarlı, bütünlük ve devamlılık ilişkisi içinde olmalıdır (MEB 2018: 29).

1.2.3. Uygunluk

Ders kitaplarında kullanılan görseller, metnin amacına ve öğrenci düzeyine uygun olmalıdır. Metnin anlaşılmasını destekleyecek ve yetecek kadar görsel kullanılmalıdır. Görsellerin öğrencilerin hoşuna gitmesi, dikkatini çekmesi ve anlaşılır olması önemlidir. Öğrencilerin sanatsal gelişim düzeylerine uygun görseller tasarlanmalıdır (Özdemir: 2019: 71-73).

1.2.4. Vurgu

Vurgu, bir ögenin diğerlerine göre baskın olması, ana konunun ön plana çıkarılmasıdır. Nokta, çizgi, renk, boşluk, şekil vb. tüm tasarım öğeleri ile vurgu oluşturulabilir. Farklı şekillerde vurgular oluşturulabilir. Örneğin zıtlıklarla ve sıra dışı unsurlarla vurgu sağlanabileceği gibi boyut, açıklık-koyuluk etkisi ile de vurgu yapılabilir (Özsoy ve Ayaydın 2016: 202).

1.2.5. Denge

Denge çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır. Yaygın olarak kullanılan denge çeşitleri simetrik ve asimetrik dengenin bir görsel tasarım, hayali bir eksenle ikiye bölündüğünde, eksenin iki yanındaki görsel elemanlar aynı ve/veya eksene aynı uzaklıkta ise bu tasarımda simetrik denge hâkimdir. Asimetrik dengede ise hayali eksenin iki yanındaki görsel elemanlar birbirinden farklı veya eksene farklı uzaklıktadır (Özsoy ve Ayaydın 2016: 185). Ders kitaplarında görsel unsurlar rastgele yerleştirilmemeli, yatay ve dikey olarak materyale eşit ağırlıkta dağıtılmasına ve dengeli bir biçimde verilmesine dikkat edilmelidir. Görsellerde simetrik denge ve asimetrik denge bütünlük göz önünde bulundurularak uygun şekilde kullanılmalıdır (MEB 2018: 32).

VERİLERİN TOPLANMASI

Verilerin toplanmasında nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek 2018: 189). Türkçe ders kitaplarındaki metinleri görsel tasarım unsurları incelemeyi amaçlayan çalışmada, 2020-2021 yılında okutulmakta olan ilköğretim 3. sınıf MEB ve SDR İpekyolu Yayıncılık Türkçe ders kitaplarında bulunan toplam on altı metin incelenmiştir. Bu metinlerin ikisi şiir, sekizi hikâye edici metin, altısı ise bilgi vermeye yönelik hazırlanmış metinlerdir. Bu metinlerin görsel türlere göre dağılımı ise fotoğraf, dijital çizim ve illüstrasyon biçimindedir. Çalışmamızda illüstrasyon kelimesi çizim ya da herhangi bir görseli tanımlamanın ötesinde görsel bir materyal türü olarak değerlendirilmiştir. Dinleme/izleme metinleri ile serbest okuma metinleri çalışmanın içeriğine dahil edilmemiştir. Örnek incelemesi yapılan ders kitaplarında yer alan her temadan bir metin random yöntemle seçilmiş ve seçilen metinlerin görselleri, görsel tasarım unsurları açısından incelenmiştir. Değerlendirmede kaynak olarak Özdemir'in (2019) sunduğu görsel tasarım özellikleri ölçütleri dikkate alınmıştır. İncelemesi yapılan metinler ve metin türleri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. MEB Ve SDR Yayınları Görsel Tasarım İncelemesi Yapılan Metinler Ve Türleri

Tema Grubu	Tema Adı	Kitap Adı	Metin Adı	Türü
Zorunlu	Millî Mücadele ve Atatürk	MEB SDR	Şahin Bey Bırcık Anıtkabir'de	Bilgilendirici Bilgilendirici
Zorunlu	Erdemler	MEB	Ormanlar Kralı	Hikâye Edici

Zorunlu	Milli Kültürümüz	MEB SDR	Çayda Çıra Anadolu Üstüne	Hikâye Edici Hikâye edici
Seçmeli	İletişim	MEB SDR	İşaret Dilini Tanıyalım Mektuplarımı Uçur Bana	Bilgilendirici Bilgilendirici
Seçmeli	Bilim ve Teknoloji	MEB SDR	Uzaya İlk Yolculuk Saatlerimiz	Hikâye Edici Şiir
Seçmeli	Çocuk Dünyası	MEB	Geceyi Sevmeyen Çocuk	Hikâye Edici
Seçmeli	Sağlık ve Spor	MEB SDR	İzcilik Futbol Nedir?	Bilgilendirici Bilgilendirici
Seçmeli	Birey ve Toplum	MEB SDR	Okula Dönüş Ben Kendimi İfade Edebilirim	Şiir Hikâye Edici
Seçmeli	Vatandaşlık	SDR	Uzaylı Rola Türkiye'yi Geziyor	Hikâye Edici
Seçmeli	Doğa ve Evren	SDR	Çalışkan Gün Işıkları	Hikâye Edici

BULGULAR

Araştırmada, ilkokul 3. sınıf Türkçe ders kitaplarında bulunan, her temadan seçilmiş metinlerin görselleri, görsel tasarım unsurlarına göre incelenmiştir. İnceleme sonucu aşağıdaki bulgulara ulaşılmış ve elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

Tablo 2. 1. Temada İncelenen Metinlere Ait Bulgular

Ölçüt	Kitap Adı	Evet	Kısmen	Hayır
1. Görseller sözel metnin anlaşılmasını desteklemektedir.	MEB SDR	✓	✓	
2. Metnin anlaşılmasını sağlamaya yetecek kadar görsel kullanılmıştır.	MEB SDR	✓	✓	
3. Konunun özelliğine uygun çeşitli görseller kullanılmıştır.	MEB SDR			✓ ✓
4. Görseller öğrencinin düzeyine uygundur.	MEB SDR	✓ ✓		
5. Görseller anlaşılır ve nettir.	MEB SDR	✓	✓	
6. Görseller öğrencide estetik bir duyarlılık geliştirecek niteliktedir.	MEB SDR		✓	✓
7. Görseller gerçeğe uygundur.	MEB SDR	✓ ✓		
8. Görseller en fazla beş renkten oluşmaktadır.	MEB SDR	✓ ✓		
9. Görseller tasarımda denge ilkesine uygundur.	MEB SDR	✓ ✓		
10. Görseller tasarımda bütünlük ilkesine uygundur.	MEB SDR	✓	✓	
11. Görsellerde orantıya dikkat edilmiştir.	MEB SDR	✓ ✓		
12. Görsellerde vurgulanmak istenen unsur öne çıkarılmıştır.	MEB SDR		✓ ✓	

Tablo 2, her iki ders kitabının birinci teması olan “Birey ve Toplum” da yer alan metinlerin inceleme sonucunu göstermektedir.

3. sınıf MEB Türkçe ders kitabında, birinci temada bulunan “Okula Dönüş” şiiri incelenmiştir. İnceleme sonucunda metnin anlaşılmasına kısmen yetecek kadar görsel kullanıldığı ve görselin sözel metnin anlaşılmasını kısmen desteklediği düşünülmektedir.

Metinde kullanılan görsel okul ortamını anlatmaktadır ancak sadece okul bahçesi görülmektedir. Okul içinden öğrenme-öğretme ortamına da yer verilmeli, okul ortamı bütüncül bir şekilde metinle ilişkili olarak görselde sunulmalıdır. Metinde “çalış, oku, yaz ve emekten” söz edilmesi nedeniyle sınıf içi etkinlik ve ortam görselleri kullanılmasının daha uygun olacağı düşünülmektedir. Ayrıca Okula Dönüş şiirinde okuldan çok yaz tatili anlatılmış, başlıkla metin arasında ve metinle görsel arasında tam bir bütünlük bulunmamaktadır. Şiirde hse vurgu yapılmak istenmiştir ancak yaz tatilinin daha fazla ön planda olmasından dolayı vurgulanmak istenen unsur kısmen öne çıkmıştır.

Görselin en fazla beş renkten oluştuğu ve aşırı renkliliğin bulunmadığı gözlenmiştir. Tasarım denge ilkesine uygundur. Nesnelere ve renkler dengeli bir şekilde yerleştirilmiş, orantıya da dikkat edilmiştir. Görsel, öğrenci düzeyine ve gerçeğe uygundur ancak kısmen ışık ve aydınlatma yetersiz olduğu için kısmen anlaşılır ve net olarak değerlendirilmiştir.

Şiirde tek bir görsel kullanılmıştır. Kullanılan görselin türü fotoğraftır. Bu bağlamda, konunun özelliğine uygun farklı görsel türlerin bulunmadığı gözlenmiştir. Işık, gölge, doku, ton gibi unsurlar kullanılmadığı için görselin öğrencide estetik bir duyarlılık geliştirecek nitelikte olmadığı düşünülmektedir.

3. sınıf SDR Türkçe ders kitabında, 1. temada bulunan “Ben Kendimi İfade Edebilirim” hikâye edici metni incelenmiştir. İnceleme sonucunda, metnin anlaşılmasına yetecek kadar görsel kullanıldığı ve görsellerin sözel metnin anlaşılmasını desteklediği düşünülmektedir. Görsellerde aşırı renkliliğin bulunmadığı gözlenmiştir. Tasarımda denge ve bütünlük ilkelerine uyulmuş, orantıya da dikkat edilmiştir. Görseller, öğrenci düzeyine ve gerçeğe uygun olup anlaşılır ve nettir. Sıcak renkler, tonlamalar ve doku unsurlarından yararlanılarak görsel estetik bir sunuş kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle öğrencilerin hayal gücü becerilerinin gelişmesini kısmen desteklemektedir. Metinde vurgulanmak istenen “Cihan ve Yaşadığı Problem” olarak düşünüldüğünde görsellerde kısmen ön plana çıktığı söylenebilir. Cihan her görselde yer almıştır fakat bazı görsellerde Cihan’ın yaşadığı problemin tam olarak vurgulanmadığı düşünülmektedir.

Konunun özelliğine uygun farklı görsel türleri kullanılmamıştır. Metinde toplamda beş görsel vardır ve hepsi dijital çizimdir.

Tablo 3. 2. Temada İncelenen Metinlere Ait Bulgular

Ölçüt	Kitap Adı	Evet	Kısmen	Hayır
1. Görseller sözel metnin anlaşılmasını desteklemektedir.	MEB SDR		✓ ✓	
2. Metnin anlaşılmasını sağlamaya yetecek kadar görsel kullanılmıştır.	MEB SDR	✓ ✓		
3. Konunun özelliğine uygun çeşitli görseller kullanılmıştır.	MEB SDR			✓ ✓
4. Görseller öğrencinin düzeyine uygundur.	MEB SDR	✓ ✓		
5. Görseller anlaşılır ve nettir.	MEB SDR	✓ ✓		
6. Görseller öğrencide estetik bir duyarlılık geliştirecek niteliktedir.	MEB SDR		✓	✓
7. Görseller gerçeğe uygundur.	MEB SDR	✓ ✓		
8. Görseller en fazla beş renkten oluşmaktadır.	MEB SDR	✓	✓	
9. Görseller tasarımda denge ilkesine uygundur.	MEB SDR	✓ ✓		

10.	Görseller tasarımda bütünlük ilkesine uygundur.	MEB SDR	✓ ✓	
11.	Görsellerde orantıya dikkat edilmiştir.	MEB SDR	✓ ✓	
12.	Görsellerde vurgulanmak istenen unsur öne çıkarılmıştır.	MEB SDR	✓	✓

Tablo 3, her iki ders kitabının ikinci temasında metinlerin inceleme sonucunu göstermektedir. MEB ders kitabının ikinci teması “Millî Mücadele ve Atatürk”, SDR Yayıncılık’ın ise “Millî Kültürümüz” dür.

3. sınıf MEB ders kitabında, ikinci temada bulunan “Şahin Bey” metni incelenmiştir. İnceleme sonucunda, metnin anlaşılmasını desteklemek üzere üç görsel kullanıldığı gözlenmiştir. Görseller sözel metnin anlaşılmasını kısmen desteklemektedir. Metinde yer alan bilgiler ve Şahin Bey ile ilgili kullanılan fotoğrafların seçiminde daha özenli davranılması gerektiği; metin görsel ilişkisi bağlamında, görseller üzerinden metni anlamlı hâle getirme noktasında tam olarak yeterli olmadığı düşünülmektedir. Görsellerin hepsinin türü fotoğraf olduğu için görsel çeşitliliğinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Görsellerde aşırı renklilik bulunmamaktadır. Denge ve orantı mevcuttur. Görsellerde bütünlük içinde geçişler yapılmıştır. Görseller öğrenci düzeyine ve gerçeğe uygun olup, anlaşılır ve nettir. Metinde vurgulanmak istenen unsur “Şahin Bey” kullanılan üç görselin ikisinde ön plana çıkarılmıştır.

Görsellerde ışık, gölge, doku, ton, boyut gibi unsurların yeterli düzeyde kullanılmadığı, öğrencilerin yaratıcılık ve hayal gücü becerilerini desteklemediği düşünülmektedir. Bu bağlamda, kullanılan görsellerin öğrencide estetik bir duyarlılık geliştirecek nitelikte olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

3. sınıf SDR ders kitabında, ikinci temada bulunan “Anadolu Üstüne” metni incelenmiştir. İnceleme sonucunda, metnin anlaşılmasına yetecek kadar görsel kullanıldığı ancak kullanılan görsellerin sözel metnin anlaşılmasını kısmen desteklediği görülmüştür. Metin görsel ilişkisine her görselde dikkat edilmediği gözlenmiştir. Ayrıca ilk görselin seçiminde, metnin içeriği bağlamında daha itinalı davranılması gerektiği düşünülmektedir.

Görselin en fazla beş renkten oluşması ölçütüne kısmen uyulduğu düşünülmektedir. Tasarımda denge ilkesine uygundur. Aynı doku ve renkler kullanılarak, renklerin ara tonlarından yararlanarak nesnelere arası geçiş yapılmıştır. Bütünlük ilkesine de uygun olduğu düşünülmektedir. Orantıya dikkat edilmiş, görseller perspektife uygun şekilde çizilmiştir. Görseller öğrenci düzeyine ve gerçeğe uygun olup, anlaşılır ve nettir. Görsellerin renkleri canlı, net ve sıcaktır. Sıcak renkler, tonlamalar ve doku unsurlarının kullanılması, görsel estetik bir anlayış geliştirebilme özelliğini kısmen kazandırmıştır. Metinde vurgulanmak istenen unsur kısmen ön plana çıkarılmıştır.

Konunun özelliğine uygun farklı görsel türler kullanılmamıştır. Metinde toplamda üç görsel vardır ve hepsinin türü dijital çizimdir.

Tablo 4. 3. Temada İncelenen Metinlere Ait Bulgular

Ölçüt	Kitap Adı	Evet	Kısmen	Hayır
1. Görseller sözel metnin anlaşılmasını desteklemektedir.	MEB SDR	✓	✓	
2. Metnin anlaşılmasını sağlamaya yetecek kadar görsel kullanılmıştır.	MEB SDR	✓	✓	
3. Konunun özelliğine uygun çeşitli görseller kullanılmıştır.	MEB SDR			✓ ✓
4. Görseller öğrencinin düzeyine uygundur.	MEB SDR	✓ ✓		

5.	Görseller anlaşılır ve nettir.	MEB SDR	✓ ✓	
6.	Görseller öğrencide estetik bir duyarlılık geliştirecek niteliktedir.	MEB SDR		✓ ✓
7.	Görseller gerçeğe uygundur.	MEB SDR	✓	✓
8.	Görseller en fazla beş renkten oluşmaktadır.	MEB SDR	✓	✓
9.	Görseller tasarımda denge ilkesine uygundur.	MEB SDR	✓ ✓	
10.	Görseller tasarımda bütünlük ilkesine uygundur.	MEB SDR	✓ ✓	
11.	Görsellerde orantıya dikkat edilmiştir.	MEB SDR	✓	✓
12.	Görsellerde vurgulanmak istenen unsur öne çıkarılmıştır.	MEB SDR	✓	✓

Tablo 4, her iki ders kitabının üçüncü temasında metinlerin inceleme sonucunu göstermektedir. MEB ders kitabının üçüncü teması “Erdemler”, SDR Yayıncılık’ın ise “Sağlık ve Spor” dur.

3. sınıf MEB ders kitabında, üçüncü temada bulunan “Ormanlar Kralı” metni incelenmiştir. Görselin sözel metnin anlaşılmasına katkısı metnin giriş ve son bölümleriyle sınırlıdır. Gelişme bölümünde anlatılan yaşlı adamın söylediklerini uygulayan kaplan, fil, kelebek ve tavşanın yaşadıkları tam olarak ifade edilmemiştir. Metin görsel ilişkisinde görseller metnin akışına göre alan kullanımı da dikkate alınarak yerleştirilmiş olsa da sadece filin bulunduğu görselin yerleştirilmesinde metin görsel ilişkisi bakımından özensiz davranılmıştır. Ayrıca metnin ilgili bölümünde tavşan ve başarısı öne çıkarılmakta olduğu için fil yerine tavşan görselinin olması daha anlamlı olacaktır. Metnin sonunda yer verilen görselin de metnin içeriği ve metinde geçen olayın kahramanlarını yansıtmada noktasında, metin-görsel ilişkisi bağlamında yeterince özenli davranılmadığı görülmektedir. Bu nedenle metnin anlaşılmasına görsellerin kısmen katkı sunduğu düşünülmektedir.

Metnin anlaşılmasını kısmen sağlamaya yetecek kadar görsel kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca görsellerde dijital çizimlere yer verilmesi, başka görsel türlerinin bulunmadığı gözlenmiştir. Görseller anlaşılır ve nettir. Sıcak renkler, tonlamalar, doku unsurları kullanılan görsellerde görsel estetik bir anlayış geliştirebilecek özellik kısmen kazandırılmaya çalışılmıştır. Görsellerde genel olarak aşırı renkliliğe rastlanmamıştır. Renklerin yoğunluğu ve nesnelere sayfaya denge ilkesine uygun şekilde dağıtılmıştır. Bütünlük ilkesine uygundur. Doku ve renk benzerliği yapılarak ve renklerin ara tonlarından da yararlanarak nesnelere arasında geçişler yapılmıştır. Orantıya dikkat edildiği ama bunun her görselde uygulanmaması nedeniyle metnin anlaşılmasına katkısı kısmen olarak değerlendirilmiştir. Görsellerde vurgulanmak istenen unsurun kısmen ön planda olduğu düşünülmektedir. Metinde bulunan tavşanın aklını kullanarak gerçekleştirdiği olay tam olarak ifade edilmemiştir. Vurgulanmak istenen unsur ancak metin okunduğu zaman anlaşılmaktadır. Görseller genel olarak gerçeğe uygundur ancak filin olduğu görsel gerçeğe tam olarak uygun bulunmamıştır. Sadece rengi gerçeğe uygun olarak değerlendirilmiştir.

3. sınıf SDR ders kitabında, üçüncü temada bulunan “Futbol Nedir?” metni incelenmiştir. İnceleme sonucunda, metnin anlaşılmasına yetecek kadar görsel kullanıldığı ve görsellerin sözel metnin anlaşılmasını desteklediği düşünülmektedir. Görselin en fazla beş renkten oluşması ölçütüne dikkat edildiği ancak bütün görsellerde uyulmadığı düşünülmektedir. Tasarım denge ve bütünlük ilkelerine uygundur. Aynı doku ve renkler kullanılarak, renklerin ara tonlarından yararlanarak nesnelere arası geçiş yapılmıştır. Orantıya dikkat edilmiş, perspektife uygun şekilde çizilmiştir. Görseller öğrenci düzeyine ve gerçeğe uygun olup, anlaşılır ve nettir. Sıcak renkler,

tonlamalar, boyut, doku unsurları kullanılarak hazırlanan görselde estetik bir anlayış kısmen geliştirilmeye çalışılmıştır. Metinde vurgulanmak istenen unsur futboldur ve görsellerde ön plana çıkarılmıştır. Konunun özelliğine uygun farklı görsel türler kullanılmamıştır. Metinde toplamda üç görsel vardır ve hepsi dijital çizimdir.

Tablo 5. 4. Temada İncelenen Metinlere Ait Bulgular

Ölçüt	Kitap Adı	Evet	Kısmen	Hayır
1. Görseller sözel metnin anlaşılmasını desteklemektedir.	MEB SDR	✓ ✓		
2. Metnin anlaşılmasını sağlamaya yetecek kadar görsel kullanılmıştır.	MEB SDR	✓ ✓		
3. Konunun özelliğine uygun çeşitli görseller kullanılmıştır.	MEB SDR			✓ ✓
4. Görseller öğrencinin düzeyine uygundur.	MEB SDR	✓ ✓		
5. Görseller anlaşılır ve nettir.	MEB SDR	✓ ✓		
6. Görseller öğrencide estetik bir duyarlılık geliştirecek niteliktedir.	MEB SDR		✓ ✓	
7. Görseller gerçeğe uygundur.	MEB SDR	✓	✓	
8. Görseller en fazla beş renkten oluşmaktadır.	MEB SDR	✓	✓	
9. Görseller tasarımda denge ilkesine uygundur.	MEB SDR	✓ ✓		
10. Görseller tasarımda bütünlük ilkesine uygundur.	MEB SDR	✓ ✓		
11. Görsellerde orantıya dikkat edilmiştir.	MEB SDR	✓ ✓		
12. Görsellerde vurgulanmak istenen unsur öne çıkarılmıştır.	MEB SDR	✓ ✓		

Tablo 5, her iki ders kitabının dördüncü temasında, metinlerin inceleme sonucunu göstermektedir. MEB ders kitabının dördüncü teması “Milli Kültürümüz”, SDR Yayıncılık’ın ise “Vatandaşlık” tır.

3. sınıf MEB ders kitabında, dördüncü temada bulunan “Çayda Çıra” metni incelenmiştir. Görselin, sözel metnin anlaşılmasına katkısının olduğu düşünülmektedir. Metnin anlaşılmasını sağlamaya yetecek kadar görsel kullanılmıştır. Sadece fotoğraflara yer verilmesi başka görsel türlerinin bulunmaması nedeniyle konunun özelliğine uygun farklı görsel türlere yer verilmediği düşünülmektedir. Görseller anlaşılır, net ve gerçeğe uygundur. Sıcak renkler, tonlamalar, doku unsurları kullanılan görsellerde görsel estetik bir anlayış geliştirebilecek özellik kısmen kazandırılmaya çalışılmıştır.

Görsellerde genel olarak aşırı renkliliğe rastlanmamıştır. En fazla beş renk kuralına dikkat edildiği söylenebilir. Renklerin yoğunluğu ve nesnelere sayfaya denge ilkesine ve amaca uygun şekilde dağıtılmıştır. Bütünlük ilkesine uygun olan görsellerde orantıya da dikkat edildiği düşünülmektedir. Görsellerde vurgulanmak istenen unsurun “Çayda Çıra” olduğu ve kullanılan iki görselde de ön planda olduğu gözlenmiştir.

3. sınıf SDR ders kitabında, dördüncü temada bulunan “Uzaylı Rola Türkiye’yi Geziyor” metni incelenmiştir. İnceleme sonucunda, metnin anlaşılmasına yetecek kadar görsel kullanıldığı ve görsellerin sözel metnin anlaşılmasını desteklediği düşünülmektedir. Görselin en fazla beş renkten oluşması ölçütüne dikkat edildiği ancak her görselde uyulmadığı gözlenmiştir. Tasarım denge ve bütünlük ilkelerine uygundur. Orantıya dikkat edilmiş, perspektife uygun şekilde

çizilmiştir. Görseller öğrenci düzeyine ve gerçeğe kısmen uygundur. Metinde gerçek dışı unsur olarak uzaylı bir karakter yer almaktadır. Bu unsurun dışında görsellerde mekân tasarımı ve figürlerde gerçekliğe dikkat edilmeye çalışıldığı söylenebilir. Görseller anlaşılır ve nettir. Sıcak renkler, tonlamalar, doku unsurları kullanılan görsellerde, görsele estetik bir anlayış geliştirebilecek özellik kısmen kazandırılmaya çalışılmıştır. Metindeki önemli sahneler görsellerde ön plana çıkarılmıştır. Konunun özelliğine uygun çeşitli görsel türler kullanılmamış sadece dijital çizimlere yer verilmiştir.

Tablo 6. 5. Temada İncelenen Metinlere Ait Bulgular

Ölçüt	Kitap Adı	Evet	Kısmen	Hayır
1. Görseller sözel metnin anlaşılmasını desteklemektedir.	MEB SDR	✓ ✓		
2. Metnin anlaşılmasını sağlamaya yetecek kadar görsel kullanılmıştır.	MEB SDR	✓ ✓		
3. Konunun özelliğine uygun çeşitli görseller kullanılmıştır.	MEB SDR			✓ ✓
4. Görseller öğrencinin düzeyine uygundur.	MEB SDR	✓ ✓		
5. Görseller anlaşılır ve nettir.	MEB SDR	✓ ✓		
6. Görseller öğrencide estetik bir duyarlılık geliştirecek niteliktedir.	MEB SDR		✓ ✓	
7. Görseller gerçeğe uygundur.	MEB SDR	✓ ✓		
8. Görseller en fazla beş renkten oluşmaktadır.	MEB SDR	✓ ✓		
9. Görseller tasarımda denge ilkesine uygundur.	MEB SDR	✓ ✓		
10. Görseller tasarımda bütünlük ilkesine uygundur.	MEB SDR	✓ ✓		
11. Görsellerde orantıya dikkat edilmiştir.	MEB SDR		✓ ✓	
12. Görsellerde vurgulanmak istenen unsur öne çıkarılmıştır.	MEB SDR	✓ ✓		

Tablo 6, her iki ders kitabının beşinci temasında metinlerin inceleme sonucunu göstermektedir. MEB ders kitabının beşinci teması “İletişim”, SDR Yayıncılık’ın ise “Bilim ve Teknoloji” dir.

3. sınıf MEB ders kitabında, beşinci temada bulunan “İşaret Dilini Tanıyalım” metni incelenmiştir. Görselin sözel metnin anlaşılmasına katkısının olduğu düşünülmektedir. Metinde tek görsel kullanılmıştır fakat görsel sözel metnin anlaşılmasını desteklemektedir. Konunun özelliğine uygun farklı görsel türlere yer verilmemiştir. Görseller anlaşılır ve net olup, öğrencinin düzeyine ve gerçeğe uygundur. Sıcak renkler, tonlamalar ve doku unsurları kullanılan görsellerde, görsel estetik bir anlayış geliştirebilecek özellik kısmen kazandırılmaya çalışılmıştır. Görselde en fazla beş renk kuralına dikkat edilmiştir. Denge ve bütünlük ilkelerine uygundur. Orantıya da dikkat edildiği düşünülmektedir. Görsellerde vurgulanmak istenen unsurun “İşaret Dili” olduğu ve kullanılan görselde ön planda olduğu görülmüştür.

3. sınıf SDR ders kitabında, beşinci temada bulunan “Saatlerimiz” metni incelenmiştir. İnceleme sonucunda, metnin anlaşılmasına yetecek kadar görsel kullanıldığı ve görsellerin sözel metnin anlaşılmasını desteklediği düşünülmektedir. Görselin en fazla beş renkten oluşması ölçütüne uyulduğu düşünülmektedir. Tasarım denge ve bütünlük ilkelerine uygundur. Orantıya dikkat edilmiş ancak perspektife kısmen uygun şekilde çizilmiştir. Figürlerin perspektife uygun şekilde öndeki figürlerin büyük, arkadaki figürlerin ise küçük resmedilmesi gereklidir. Görseller

öğrenci düzeyine ve gerçeğe uygun olup, anlaşılır ve nettir. Sıcak renkler, tonlamalar ve doku unsurları kullanılan görsellerde, görsel estetik bir anlayış geliştirebilecek özellik kısmen kazandırılmaya çalışılmıştır. Vurgulanmak istenen unsur ön plandadır. Konunun özelliğine uygun farklı görsel türler kullanılmamıştır. Kullanılan görsel türleri dijital çizimdir.

Tablo 7. 6. Temada İncelenen Metinlere Ait Bulgular

Ölçüt	Kitap Adı	Evet	Kısmen	Hayır
1. Görseller sözel metnin anlaşılmasını desteklemektedir.	MEB SDR	✓ ✓		
2. Metnin anlaşılmasını sağlamaya yetecek kadar görsel kullanılmıştır.	MEB SDR	✓ ✓		
3. Konunun özelliğine uygun çeşitli görseller kullanılmıştır.	MEB SDR	✓		✓
4. Görseller öğrencinin düzeyine uygundur.	MEB SDR	✓ ✓		
5. Görseller anlaşılır ve nettir.	MEB SDR	✓ ✓		
6. Görseller öğrencide estetik bir duyarlılık geliştirecek niteliktedir.	MEB SDR	✓	✓	
7. Görseller gerçeğe uygundur.	MEB SDR	✓	✓	
8. Görseller en fazla beş renkten oluşmaktadır.	MEB SDR	✓	✓	
9. Görseller tasarımda denge ilkesine uygundur.	MEB SDR	✓	✓	
10. Görseller tasarımda bütünlük ilkesine uygundur.	MEB SDR	✓	✓	
11. Görsellerde orantıya dikkat edilmiştir.	MEB SDR	✓	✓	
12. Görsellerde vurgulanmak istenen unsur öne çıkarılmıştır.	MEB SDR	✓ ✓		

Tablo 7, her iki ders kitabının altıncı temasında metinlerin inceleme sonucunu göstermektedir. MEB ders kitabının altıncı teması “Bilim ve Teknoloji”, SDR Yayıncılık’ın ise “İletişim” dir.

3. sınıf MEB ders kitabında, altıncı temada bulunan “Uzaya ilk Yolculuk” metni incelenmiştir. Görselin, sözel metnin anlaşılmasına katkısının olduğu düşünülmektedir. Konunun özelliğine uygun farklı görsel türlere kısmen yer verilmiştir. Görseller kısmen gerçeğe uygundur. İncelenen görseller arasında illüstrasyon bulunmaktadır. İllüstrasyonlar, problem çözümü, kavramayı kolaylaştırma, süsleme, eğlendirme, yorumlama, ilham verme, ilginç hâle getirme, dikkat çekme ve hikâye anlatma gibi işlevler için yaratıcı, farklı ve öznel yollara başvurarak içeriğin görsel bir biçimde iletilmesini sağlar (Wigan 2012:9). Görsel, mesaj iletmek için kitap içinden çıkan uzay ile ilgili görüntüler vermektedir. Kitap içinden bu şekilde bir dünya çıkması gerçeküstü bir durumdur. Bu nedenle gerçeğe kısmen uygun bulunmuştur ancak görselin öğrencilerin dikkatini çekecek şekilde tasarlandığı, onların hayal gücü ve yaratıcılık becerilerini geliştirmeyi desteklediği düşünülmektedir.

Görseller anlaşılır ve nettir. Sıcak renkler, tonlamalar ve doku unsurlarına dikkat edilmesi ve illüstrasyonun yer alması nedeniyle estetik bir duyarlılık geliştirebilecek özellik kazandırılmaya çalışıldığı düşünülmektedir. Görsellerde genel olarak aşırı renkliliğe rastlanmamıştır. Kullanılan görseller bütün sayfayı kaplamaktadır. Denge ve bütünlük ilkelerine kısmen uygun olduğu düşünülmektedir. Orantıya da kısmen dikkat edildiği düşünülmektedir. Görsellerde vurgulanmak istenen unsurun ön planda olduğu gözlenmiştir.

3. sınıf SDR ders kitabında, altıncı temada bulunan “Mektuplarını Uçur Bana” metni incelenmiştir. İnceleme sonucunda, metnin anlaşılmasına yetecek kadar görsel kullanıldığı ve görsellerin sözel metnin anlaşılmasını desteklediği düşünülmektedir. Görselin en fazla beş renkten oluşması ölçütüne genel olarak dikkat edildiği ancak her görselde uygulanmadığı görülmüştür. Tasarım denge ve bütünlük ilkelerine uygundur. Orantıya da dikkat edilmiş, perspektife uygun şekilde çizilmiştir. Görseller, öğrenci düzeyine ve gerçeğe uygun olup anlaşılır ve nettir. Sıcak renkler, tonlamalar ve doku unsurları kullanılan görsellerde öğrencide estetik bir anlayış geliştirebilecek özellik kısmen kazandırılmaya çalışılmıştır. Vurgulanmak istenen unsur bilgisayardır ve her görselde ön plandadır. Konunun özelliğine uygun çeşitli görsel türler kullanılmamıştır. Kullanılan görsellerin türü dijital çizimdir.

Tablo 8. 7. Temada İncelenen Metinlere Ait Bulgular

Ölçüt	Kitap Adı	Evet	Kısmen	Hayır
1. Görseller sözel metnin anlaşılmasını desteklemektedir.	MEB SDR	✓	✓	
2. Metnin anlaşılmasını sağlamaya yetecek kadar görsel kullanılmıştır.	MEB SDR	✓	✓	
3. Konunun özelliğine uygun çeşitli görseller kullanılmıştır.	MEB SDR	✓		✓
4. Görseller öğrencinin düzeyine uygundur.	MEB SDR	✓ ✓		
5. Görseller anlaşılır ve nettir.	MEB SDR	✓ ✓		
6. Görseller öğrencide estetik bir duyarlılık geliştirecek niteliktedir.	MEB SDR		✓ ✓	
7. Görseller gerçeğe uygundur.	MEB SDR	✓ ✓		
8. Görseller en fazla beş renkten oluşmaktadır.	MEB SDR	✓	✓	
9. Görseller tasarımda denge ilkesine uygundur.	MEB SDR	✓ ✓		
10. Görseller tasarımda bütünlük ilkesine uygundur.	MEB SDR	✓	✓	
11. Görsellerde orantıya dikkat edilmiştir.	MEB SDR	✓ ✓		
12. Görsellerde vurgulanmak istenen unsur öne çıkarılmıştır.	MEB SDR	✓	✓	

Tablo 8, her iki ders kitabının yedinci temasında metinlerin inceleme sonucunu göstermektedir. MEB ders kitabının yedinci teması “Çocuk Dünyası”, SDR Yayıncılık’ın ise “Millî Mücadele ve Atatürk” tür.

3. sınıf MEB ders kitabında, yedinci temada bulunan “Geceyi Sevmeyen Çocuk” metni incelenmiştir. Görsellerin sözel metnin anlaşılmasına katkısının kısmen olduğu düşünülmektedir. Metin görsel ilişkisinde ise yeterince özenli davranılmadığı düşünülmektedir. Her iki görselinde metinle doğrudan bir ilişkisi bulunmamakla birlikte ikinci görsel metnin içeriği ile zıt bir anlatım içermektedir. Anne ile çocuğun gece ve yıldızlarla ilgili konuşması ve yatağına uzanıp yıldızları izlemesi görselde anne olmadan verilmiş dolayısıyla çocuğun kendi dünyası öne çıkarılırken ona rehberlik eden anneye yer verilmemiştir. Metin görsel ilişkisi bu bağlamda sorgulanmalıdır. Metnin gelişme bölümünde annesinin çocuğuna söyledikleri hakkında görselde herhangi bir göndermeye yer verilmemiştir. Metnin anlaşılmasını sağlamaya yetecek kadar kısmen görsel kullanılmıştır. Metne ait iki görsel bulunmaktadır. Görsellerin türü dijital çizimdir. Bu nedenle konunun özelliğine uygun farklı görsel türlere yer verildiği düşünülmektedir. Görseller anlaşılır ve nettir. Gerçeğe ve öğrenci düzeyine uygundur.

Görsellerde genel olarak aşırı renkliliğe rastlanmamıştır. En fazla beş renk kuralına dikkat edildiği söylenebilir. Denge ve orantı ilkelerine uygun olan görselin bütünlük ilkesine ise kısmen uygun olduğu düşünülmektedir. Aynı doku ve renkler kullanılarak geçişlerin tam olarak yapılmadığı gözlenmiştir. Ayrıca görsellerle tam olarak bir kompozisyon oluşturulmamıştır. Görsellerde vurgulanmak istenen unsur kısmen öne çıkarılmıştır. Doku, boyut, ışık, gölge gibi unsurlara kısmen dikkat edildiği düşünülmektedir. Bu nedenle de kısmen öğrencide estetik bir duyarlılık geliştirecek nitelikte bulunmuştur.

3. sınıf SDR ders kitabında, yedinci temada bulunan “Bıçırık Anıtkabir’de” metni incelenmiştir. İnceleme sonucunda, metnin anlaşılmasına yetecek kadar görsel kullanıldığı ve görsellerin sözel metnin anlaşılmasını desteklediği düşünülmektedir. Tasarım denge ve bütünlük ilkelerine uygundur. Orantıya dikkat edilmiş, perspektife uygun şekilde çizilmiştir. Görseller öğrenci düzeyine ve gerçeğe uygun olup, anlaşılır ve nettir. Görsellerde renk ölçütüne kısmen uyulduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sıcak renkler, tonlamalar ve doku unsurları kullanılan görsellerde, öğrencide estetik bir duyarlılık geliştirebilecek özellik kısmen kazandırılmaya çalışılmıştır. Vurgulanmak istenen unsurun ön planda olduğu gözlenmiştir. Kullanılan görsellerin türleri dijital çizim ve fotoğraf olarak değerlendirildiğinde, konunun özelliğine uygun çeşitli görsellerin yer aldığı görülmüştür.

Tablo 9. 8. Temada İncelenen Metinlere Ait Bulgular

Ölçüt	Kitap Adı	Evet	Kısmen	Hayır
1. Görseller sözel metnin anlaşılmasını desteklemektedir.	MEB SDR	✓ ✓		
2. Metnin anlaşılmasını sağlamaya yetecek kadar görsel kullanılmıştır.	MEB SDR	✓ ✓		
3. Konunun özelliğine uygun çeşitli görseller kullanılmıştır.	MEB SDR	✓		✓
4. Görseller öğrencinin düzeyine uygundur.	MEB SDR	✓ ✓		
5. Görseller anlaşılır ve nettir.	MEB SDR	✓ ✓		
6. Görseller öğrencide estetik bir duyarlılık geliştirecek niteliktedir.	MEB SDR	✓		✓
7. Görseller gerçeğe uygundur.	MEB SDR	✓ ✓		
8. Görseller en fazla beş renkten oluşmaktadır.	MEB SDR	✓	✓	
9. Görseller tasarımda denge ilkesine uygundur.	MEB SDR	✓ ✓		
10. Görseller tasarımda bütünlük ilkesine uygundur.	MEB SDR	✓ ✓		
11. Görsellerde orantıya dikkat edilmiştir.	MEB SDR	✓ ✓		
12. Görsellerde vurgulanmak istenen unsur öne çıkarılmıştır.	MEB SDR	✓ ✓		

Tablo 9, her iki ders kitabının sekizinci temasında metinlerin inceleme sonucunu göstermektedir. MEB ders kitabının sekizinci teması “Sağlık ve Spor”, SDR Yayıncılık’ın ise “Doğa ve Evren” dir.

3. sınıf MEB ders kitabında, sekizinci temada bulunan “İzcilik” metni incelenmiştir. Görsellerin sözel metnin anlaşılmasına katkısının olduğu düşünülmektedir. Görsellerde hem fotoğraf hem de dijital çizim kullanılmıştır. Bu nedenle konunun özelliğine uygun farklı görsel türlere yer verildiği düşünülmektedir. Görseller anlaşılır, net; öğrenci düzeyine ve gerçeğe uygundur. Sıcak renkler, tonlamalar ve doku unsurlarının öğrencilerin dikkatini çekecek şekilde

kullanılmadığı, estetik bir duyarlılık geliştirebilecek özelliğin tam olarak kazandırılmaya çalışılmadığı düşünülmektedir.

Görsellerde genel olarak aşırı renkliliğe rastlanmamıştır. En fazla beş renk kuralına dikkat edildiği söylenebilir. Denge, orantı ve bütünlük ilkelerine uygun olduğu düşünülmektedir. Görsellerde vurgulanmak istenen unsurun ön planda olduğu gözlenmiştir.

3. sınıf SDR ders kitabında, sekizinci temada bulunan “Çalışkan Gün Işıkları” metni incelenmiştir. İnceleme sonucunda, metnin anlaşılmasına yetecek kadar görsel kullanıldığı ve görsellerin sözel metnin anlaşılmasını desteklediği düşünülmektedir. Görselin en fazla beş renkten oluşması ölçütüne kısmen uyulduğu düşünülmektedir. Tasarım denge ve bütünlük ilkelerine uygundur. Orantıya kısmen dikkat edilmiş ve kısmen perspektife uygun şekilde çizilmiştir. Görseller öğrenci düzeyine ve gerçeğe uygun olup anlaşılır ve nettir. Sıcak renkler, tonlamalar ve doku unsurları kullanılarak öğrencide estetik bir anlayış geliştirebilecek özellik kısmen kazandırılmaya çalışılmıştır. Vurgulanmak istenen unsurun ön planda olduğu gözlenmiştir. Konunun özelliğine uygun çeşitli görsel türler kullanılmamıştır. Bütün görsellerin türü dijital çizimdir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada ilkökul 3. sınıf MEB ve SDR Yayınları'nın Türkçe ders kitaplarından seçilen metinlerin görselleri, görsel tasarım unsurlarına göre değerlendirilmiştir. Her iki kitapta da toplamda sekiz tema bulunmaktadır. Çalışma için her temadan bir metin seçilmiş ve toplamda on altı metin (iki şiir, sekiz hikâye edici metin, altı bilgilendirici metin) araştırma kapsamında incelenmiştir. İncelenen kitapların her ikisinde de görsel tasarım uzmanlarının görev aldığı görülmüştür. Buna göre, görsellerin bir uzman tarafından tasarlanmasına dikkat edildiği düşünülmektedir. Ayrıca inceleme sonucunda, Türkçe öğretim programında her sınıf düzeyinde işlenmesi zorunlu olarak belirtilen “Erdemler”, “Millî Kültürümüz”, “Millî Mücadele ve Atatürk” temalarından SDR Yayıncılık'ın kitabında iki tanesine yer verildiği ve diğerinin yerine de seçmeli temalardan kullanıldığı gözlenmiştir.

İncelenen metinlerin on bir tanesinin görsellerinin sözel metnin anlaşılmasını desteklediği, beş tanesinin ise kısmen desteklediği görülmüştür. Metinlerin on üç tanesinde metnin anlaşılmasını sağlamaya yetecek kadar görsel kullanıldığı, üç tanesinde ise görsellerin kısmen metnin anlaşılmasını desteklediği sonucuna ulaşılmıştır.

Her iki kitapta da metinlerde kullanılan görsellerin çoğunluğu en az dört renkten oluşmaktadır. SDR Yayıncılık kitabında MEB'in ders kitabına göre görsellerin büyük bir bölümünde, sıcak ve canlı renklerin daha çok tercih edildiği görülmüştür. Ders kitaplarındaki görseller bütünlük, denge ve orantı ilkelerine genellikle uygun ve kısmen uygun bulunmuştur. Benzer şekilde, ders kitaplarındaki görsellerin büyük bir kısmı vurgulanmak istenen unsurun öne çıkarılması açısından uygun ve kısmen uygun görülmüştür.

Her iki ders kitabında da metinlerde çeşitli görsellerin kullanılmadığı genellikle tek görsel türe yer verildiği gözlenmiştir. İncelenen metin görsellerinin türü dijital çizim, fotoğraf ve illüstrasyondur. Bu çerçevede, konunun özelliğine uygun olacak şekilde farklı görsel türlerin kullanımı artırılabilir. Kullanılan görsellerin genellikle öğrencilerin gelişim ve sınıf düzeyi açısından uygun, anlaşılır ve net olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Görsellerde kullanılan figürler çoğunlukla gerçeğe uygun ve kısmen uygun olarak değerlendirilmiştir.

Ders kitaplarında incelenen metinlerin görsellerinin çoğunluğunun, öğrencilerin estetik duyarlılığını ortaya çıkaracak ya da geliştirecek düzeyde olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre, öğrencilerin hayal gücü ve yaratıcılık becerilerini destekleyici, onlarda resim yapma isteği uyandıracak görsel tasarımların oluşturulması gerektiği düşünülmektedir.

Alanyazın incelendiğinde, Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin görsellerinin belirlenen ölçütlere göre incelendiği çalışmaların olduğu görülmektedir. Demir (2008) ilköğretim 1. 2. ve 3. sınıf Türkçe ders kitaplarını görsel tasarım ilkelerine uygunluk açısından incelemiştir. Çalışmanın sonucunda, kitapların genel olarak görsel tasarım ilkelerine ve Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Araç ve Gereçleri Yönetmeliği'ne bağlı kalınarak hazırlandığını belirtmiştir. Çalışmanın sonucunda incelenen kitaplar, belirlenmiş olan görsel tasarım ilkelerine kısmen uygun bulunmuştur. Araştırmanın sonuçlarında, görsellerde kullanılan renklerin öğrencilerin ilgisini çekebilecek özellikte olması, görsel elemanların boyutlarının amaca uygunluğu açısından yakınlık-uzaklık ilişkisinin göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgulanmıştır. Şahin (2008) ilköğretim birinci sınıf Türkçe ders kitabı, öğretmen kılavuz kitabı ve öğrenci çalışma kitabını öğretmen görüşlerine dayalı olarak değerlendirmiştir. Çalışmanın sonuçları arasında öğrenci ders kitapları ile ilgili olarak "*kitapların teknik, tasarım ve düzenleme*" özellikleri açısından görüş bildiren öğretmenlerin yarısından fazlası, konuların daha iyi kavranabilmesi için açıklayıcı, destekleyici ve tamamlayıcı (harita, kroki, fotoğraf, şema, grafik, resim vb.) eğitsel ve görsel unsurlara yeterince yer verilmediğini veya kısmen yer verildiğini bildirmiştir. Çalışmanın sonucu, araştırmanın farklı görsel türlerin kullanımı ile ilgili bulgusuyla benzerlik göstermektedir. Farklı görsel türlere metnin içeriği, konunun özelliği dikkate alınarak gerektiğinde ve yeterince yer verilmelidir.

Demirel, Kökçü ve Akbaba (2018) MEB tarafından yayınlanan 5. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerin resimlerle ilişkisini inceledikleri çalışmada, metin ile görsellerin birbiriyle uyumlu olduğu, öğrencinin okuduğuna anlama ve kavramasına yardımcı olduğu, görsel dünyasına katkı sağladığı sonucuna varılmıştır. Çalışmanın sonucu metin ve görsellerin birbiriyle uyumlu olduğu bulgusu ile benzerlik göstermektedir.

Türkben (2019) ortaokul 5, 6, 7, 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki toplam 96 metinde, görsellerin öğrenci düzeyine ve metin ile uyumunu incelediği çalışmada, ders kitabında kullanılan görsellerin çoğunluğunun en az dört renkten oluştuğu ancak görsellerin büyük çoğunluğunda sıcak ve canlı renklerin kullanılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca metin görsellerinin büyük bir bölümünün öğrencilerin estetik duyarlılığını artırıcı, estetik duyarlılığını geliştirecek veya ortaya çıkaracak düzeyde olmadığı da görülmüştür. Bu bulgu, araştırmanın sonucu ile benzerlik göstermektedir.

Sonuç olarak, 2020-2021 eğitim-öğretim döneminde kullanılan MEB ve SDR İpekyolu Yayınları Türkçe ders kitaplarında incelenen metinlerin görsellerinin, görsel tasarım unsurlarına göre uygun ve kısmen uygun olduğu görülmüştür. Ayrıca her iki ders kitabında da metinlerde çeşitli görsellerin kullanılmadığı genellikle tek görsel türe yer verildiği ve metinlerin görsellerinin çoğunlukla öğrencilerin estetik duyarlılığını ortaya çıkaracak ya da geliştirecek düzeyde olmadığı gözlenmiştir.

ÖNERİLER

Türkçe ders kitapları, temel dil becerilerinin (okuma-yazma-dinleme-konuşma) edinilmesinde, Türkçenin özelliklerinin öğrencilere aktarılmasında, okuma alışkanlığı kazanılmasında temel öğretim materyallerinden biridir. Kitaplarda yer alan görsellerin, bilgileri somutlaştırma, dikkat çekme, hatırlatma ve kalıcılığı sağlama, estetik anlayışı geliştirme gibi birçok işlevi bulunmaktadır. Bu nedenle öğrencilerin ilgi ve gereksinimlerine, pedagojik ve sanatsal ilkelere uygun olarak hazırlanan görsel tasarımlar kitaplarda yer almalıdır. Çalışma sonucu ve alanyazından hareketle aşağıdaki önerilere yer verilebilir:

1. Türkçe ders kitabında kullanılacak görseller öğrencilerin ilgi ve gereksinimleri dikkate alınarak hazırlanmalıdır. Öğrencilerin sanatsal gelişim dönemlerinin göz önünde bulundurulmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

2. Görsel türlerin çeşitliliği artırılmalıdır. Farklı görsel türlerine (tablo, grafik, kroki, afiş, broşür, harita vb.) konunun özelliğine uygun olarak yer verilmelidir. Ders kitaplarında kullanılan görseller estetik kaygı ile hazırlanmalıdır. Öğrencilerin hayal gücünü destekleyici ve yaratıcılık becerilerini geliştirici görsel tasarımlar oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Alpan, G. (2008). Görsel okuryazarlık ve öğretim teknolojisi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 74-102.
- Çeçen, M.A. ve Çiftçi, Ö. (2007). İlköğretim 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin tür ve tema açısından incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 173, 39-49.
- Demir, D. (2008). *İlköğretim 1. 2. ve 3. sınıf Türkçe ders kitaplarının görsel tasarım ilkelerine uygunluğu açısından incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Demirel, Ş., Kökçü, Y. ve Akbaba, R. S. (2018). 5. sınıf Türkçe ders kitabının resim-metin ilişkisi açısından incelenmesi. *Adıyaman University Journal of Educational Sciences*, 8(2), 224-243.
- Gezer, Ü. (2019). Çağdaş sanat ve tasarım eğitiminde görsel tasarım öğeleri ve ilkeleri. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(40), 595-614.
- Güneş, F. (2013). Görsel okuma eğitimi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 1-17.
- Karaduman, B. E., Özdemir, E. ve Yılmaz, O. (2020). *İlkokul 3. sınıf Türkçe ders kitabı*. Yılmaz, O. (Ed.). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Karabey, Z. (2020). *İlkokul 3. sınıf Türkçe ders kitabı*. Ankara: SDR İpekyolu Yayıncılık.
- Keser, H. (2004). İlköğretim 4. sınıf bilgisayar ders kitaplarının görsel tasarım ilkelerine göre değerlendirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(3), 261-280.
- Kolaç, E. (2003). İlköğretim 4. sınıf Türkçe ders kitaplarının öğretmen görüşlerine dayalı değerlendirilmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 105-137.
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2019). *Türkçe dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü. Millî Eğitim Bakanlığı
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2018). *Taslak ders kitabı ve eğitim araçları ile bunlara ait e-çeriklerin incelenmesinde değerlendirmeye esas olacak kriterler ve açıklamaları*. 1-40. https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_08/26172658_Kitap_Ynceleme_deg_krit_er.pdf [27.06.2021].
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2008). *İlköğretim okulu ders kitaplarının değerlendirilmesi*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2006). *Ders kitapları yönetmeliği*. Ankara.
- Özdemir, S. (2019). *Kuramdan uygulamaya Türkçe ders kitabı incelemeleri* (2. baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Özsoy, V. ve Ayaydın, A. (2016). *Görsel tasarım öge ve ilkeleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Susar Kırmızı, F. ve Kasap, D. (2017). Yaratıcı okuma ve yaratıcı yazma çalışmalarının yaratıcı yazma başarısına etkisi. *Sınırsız Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 2(1), 48-62.

- Şahin, A. (2008). İlköğretim birinci sınıf Türkçe ders kitabı, öğrenci çalışma kitabı ve öğretmen kılavuz kitabının öğretmen görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(3), 133-146.
- Şahin, M. (2014). Sosyal Bilgiler ders kitaplarının görsel tasarım ilkeleri açısından değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 31-46.
- Türkben, T. (2019). Türkçe ders kitaplarındaki metin resimlerinin incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(2), 650-672.
- Türk Dil Kurumu (2021). *Türk dil kurumu sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. <https://www.tdk.gov.tr/icerik/diger-icerikler/tumsozlukler/> [27.06.2021].
- Uzun, H. (2020). *1. ve 4. sınıf öğrencilerinin görsel tasarım öge ve ilkelerini bilme düzeyleri* (Yüksek lisans tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Resim-İş Öğretmenliği.
- Uzuner, S., Aktaş, E. ve Albayrak, L. (2010). Türkçe 6, 7 ve 8. sınıf ders kitaplarının görseller (illüstrasyonlar) açısından değerlendirilmesi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 27, 721-733.
- Wigan, M. (2012). *Görsel illüstrasyon sözlüğü*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yurtalan, B. (2019). *Yenilenen öğretim programları için tasarlanan Türkçe 5 ders kitabının görsel tasarım ilkeleri açısından değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Textbooks are among the basic elements that affect the quality of learning and teaching. They are the tools that guide and guide the education and training processes, in which the information about the course subjects is given in a gradual and sequential manner. There are many factors that affect the quality of textbooks. Qualifications and content to be sought in the textbook in the Regulation on Textbooks and Educational Tools of the Ministry of National Education; language, expression and style; learning, teaching, measurement and evaluation; It was stated that it should be prepared in accordance with the criteria determined in terms of technique, design and arrangement. In this research, the texts in the Turkish textbooks of the Ministry of National Education [MEB] and SDR İpekyolu Publications used in the 2020-2021 academic year aim to evaluate the visuals used in the texts according to the visual design elements, with an emphasis on the text-image relationship. For the purpose of the study, a text was selected from each theme in the 3rd grade Turkish textbooks of MEB and SDR İpekyolu Publications, and the visuals of the selected texts were evaluated according to visual design elements.

Methods

In the study, the evaluation criteria for the features of Özdemir's (2019) presentation design were taken as the source. Document analysis technique, one of the qualitative research methods, was used in the research. Document analysis includes the analysis of written materials containing information about the case or cases that are aimed to be investigated (Yıldırım & Şimşek, 2018). Research data were analyzed with descriptive analysis. A total of sixteen texts (two poems, eight narrative texts, six informative texts) were examined within the scope of the research.

Results

As a result of the examination, it was seen that visual design experts took part in both books. This situation suggested that attention was paid to the design of the images by an expert. In addition, as a result of the examination, it was observed that two of the themes of "Virtues", "Our National Culture" and "National Struggle and Atatürk", which are mandatory to be taught at every grade level in the Turkish curriculum, were included in the book of SDR Publishing and were used as optional themes instead of the other. In the analyzed texts, the visuals were evaluated as appropriate and partially appropriate according to the criteria of supporting the understanding of the verbal text, using enough visuals to ensure the understanding of the text, suitability for the level of the students, being understandable and clear. Images are generally considered to be compatible with the content of the texts. In the designs, balance-integrity-or in accordance with these were considered appropriate. Demir (2008) examined the primary school 1st, 2nd and 3rd grade Turkish textbooks in terms of compliance with the principles of visual design, and stated that the books were generally prepared by adhering to the visual design principles and the Educational Tools and Equipment Regulation of the Ministry of National Education. As a result of the study, it was seen that the books examined were suitable and partially suitable for the determined visual design principles.

Consequently, it was concluded that various visuals were not used in the texts in both textbooks, but only one visual type was included. This result is similar to the results of the study in which Şahin (2008) evaluated the primary school first grade Turkish textbook, teacher's guidebook and student workbook based on teacher opinions. It was concluded that the majority of the visuals of the texts examined in the study were not at a level to reveal or develop the aesthetic sensitivity of the students. As a result of the study, it was seen that the majority of the images used in the texts in both books consisted of at least four colors, but in the SDR Publishing book, warm and vivid colors were more preferred in most of the images compared to the textbook of the Ministry of National Education. Türkben (in 2019 secondary school 5th, 6th, 7th, 8th grade Turkish in a total of 96, they can examine the compatibility of the visuals with the student's level and the book, reading the book in the big lessons of the course and visuals) has been reached. In addition, it has been stated that most of the text visuals are not at a level that will increase the aesthetic sensitivity of the students, develop or reveal their aesthetic sensitivity. These findings are similar to the results of the research.

Discussion and Conclusion

As a result of the research, it was concluded that the text images in the examined textbooks were mostly suitable and partially suitable for visual design elements, but were not at a sufficient level in terms of visual genre diversity and aesthetic anxiety. In this framework, different visual types can be given sufficient space when necessary, taking into account the content of the text and the nature of the subject. In addition, according to this result, visual designs can be created that will support students' imagination and creativity skills and arouse the desire to paint, taking into account the interests and needs of the students and their artistic development periods.